

Eesti Teaduste Akadeemia Looduskaitse Komisjoni 2015.aasta tegevuse ülevaade

Eesti TA Looduskaitse Komisjon (LKK) jätkas tegutsemist Tartus Eesti Maaülikooli (EMÜ) Baeri majas (Veski tn. 4) Komisjoni esimees: filosoofiadoktor Urmas Tartes, aseesimehed bioloogiakandidaat Vilju Lilleleht ja bioloogiakandidaat Heiki Tamm, sekretär Vaike Hang. Komisjoni liikmeskonnas tegutseb edukalt komisjoni veel ainuke asutajaliige (1955.aastast) akadeemik Hans Trass (sünd. 1928). Aruandeaasta lõpus on komisjoni liikmeid 25.

Tegevusest

Komisjoni traditsiooniline **ettekandepäev**, arvult 52. toimus 12. juunil 2015 Tartu Ülikooli Botaanikaia külastuskeskuse ruumes Lai tn. 38.

Ettekandepäeva teema oli “**Taevaskoda ja tema väärtused**”. Sellise teema tingis Taevaskoja nii ettepanek sealsete kärestike taastamise võimalikkusest (mitmete asutuste ja ühiskondlike organisatsioonides tõstatunud probleemid) kui ka üldised kaitse- ning väärtusprobleemid. Kuulati huvitavaid ja aktuaalseid ettekandeid oma ala tunnustatud uurijatelt.

- Sissejuhatav ettekanne. Taevaskoda aegade keerises. *Urmas Tartes, Eesti TA Looduskaitse Komisjon*
- Ahja jõe keskjooksu looduse muutumise mõju sealsele linnustikule. *Olav Renno, Eesti Ornitoloogiaühing.*
- Ahja jõe kalastik ja Saesaare paisjärv. *Rein Järvekülg, Eesti Maaülikool.*
- Kiidjärve vesiveski ja Saesaare paisjärve tulevik. *Ants-Johannes Martin, Eesti Maaülikool.*
- Taevaskoda kui looduslik pühapaik. *Ahto Kaasik, Tartu Ülikool*
- Taevaskoja ja Saesaare läbi ajaloolise kultuuriprisma. *Kalle Kroon, MTÜ Hõrnas.*
- Taevaskodade piirkonna külastuskorraldus. *Tarmo Denks, Riigimetsa Majandamise Keskus.*
- Kohaliku loodusesõbra nägemus Taevaskojast. *Jaan Tobreluts, MTU Taevaskoja.*

Vaike Hang korras LKK esimese kauaaegse esimehe Eerik **Kumari (Fond 36 TA arhiivis)** materjale. Tema kunagiste töökaaslaste valduses leidis veel materjale – neid oli vaja koondada (pakkisin pilte, dokumente jm kolm kasti + suureformaadiline fotoportree, materjali toimetas TA-sse kunagine ELUSi president Tõnu Viik) selleks, et saadetak materjal lisada Kumari fondi veel enne kui see Eesti Rahvusarhiivile üle antakse.

LKK esitas Keskkonnaministeeriumi **Kumari preemia** komisjonile Tiit Sillaotsa kandidatuuri. Ta oli kauaaegne suurte teenetega looduskaitsetöötaja ääretult sõbralik, kohusetruu, asjalik, korralik ja kõikide poolt austatud. LKK ettepanekul korraldas T. Sillaots Endel Varepi portreemaali paigutamise Pärnu kunagisse poeglase gümnaasiumi seinale jpm. T. Sillaots osutuski 2015.aasta Kumari preemia laureaadiks. LKK poolt kingiti laureaadile Kumari mälestusele pühendatud LKK artiklikogumik “Eesti loomariigi kaitsest” (toimetanud Vilju Lilleleht, 1992) koos Kumari fotoportreega. Kahjuks lahkus Sillaots 29. V 2015 meie hulgast.

LKK 60 tegevusaastat ja Endel Varepi -100 aastat sünnist

Tähistasime LKK 60 tähtpäeva koos komisjoni asutajaliikme ja kauaaegse aseesimehe geograafiaprofessor Endel Varepi 100. sünniaastapäevaga (3.IX 1915 – 13. IV 1988). Ilmus Varepile pühendatud mälestusvoldik (koostas Vaike Hang, kujundas Marek Sammul). V. Hang koostas Baeri

majas avaliku näituse (jääb avatuks veel 2016.a. alguses). Näitus avab Varepi kogu elukäigu pearõhuga tema looduskaitse ja kodu-uurimistööle. Muuhulgas on vaadata Varepi bareljeefi (skulptor Ado Koch) koopia tema tütretütrelt. Ei jõuta imestada Varepi imeilusat käekirja. Ja sedagi, et kuidas oli tal võimalik õppejõu ja kateedrijuhataja suure töökoormuse ning viljakale teadlasetööle lisaks kirjutada entsüklopeediale 2700 artiklit! Ületamatu on tema panus TÜ 350.aastapäevaks ajakirjanduses avaldatud artikliseeria. Varep oli sõjajärgse looduskaitse liikumise algatajaid koos Eerik Kumari, Herbert Viidingu jt-ga. Oli esimene õpetajatele looduskaitse liikumise vajadusest kirjutaja õpetajate ajakirjas. Koostas looduskaitse alla võetavate objektide nimekirju, koostas esimese sõjajärgse looduse fotoalbumi. Rääkimata mitmete LKK väljaannete koostamisest ja neis artiklite avaldamisest. Uudiseks oli Varepi juba Pärnu koolipoisina 1932 alustatud Eesti Rahva Muuseumile saadetud kodu-uurimistööde avalikustamine.

Näituse avamine toimus 23. novembril 2015 – see on päev mil 60 aastat tagasi asutati TA LKK. Saal oli osavõtjaid täis. Pikemalt kõneles sõjajärgsest looduskaitsealgetest ja Varepi osast selles – LKK esimees Urmas Tartes. Varepi õpilane dotsent Heino Mardiste peatus põhjalikult oma õpetaja kartograafiaalasel uurimistööl. Sõna sai Eesti Kodu-uurimisseltsi president Andrus Ristkok – kes meenutas oma ülikooliaastaid ja sedagi, et Varep soovitanud tal juuksurisse minna. Lähim töökaaslane Elle Linkrus tõi esile Varepi arhiivi uurimise jätkamise vajaduse. ELUSi esindajana kõneles Linda Kongo. Varepi tütretütar Veronika Varep jutustas vanaisast nende kodumaja ehitamisel Hurda 17 Tartus, aia rajamisel jm.. Kauane Eesti Looduse toimetaja Ilmar Kask rääkis Varepi kirjutatud artiklite toimetamisest ja tema kokkuvõtte oli – Varepi artiklites ju ei olnudki midagi toimetada! Vaike Hang meenutas ligi 30 aastat kestnud meeldivat koostööd Varepiga., tema isiksuse erakordseid käitumismaneere jms. Kohvilauda asumise sissejuhatuseks ta märkis, et Varep sulatas suhkrut kohvitassis nii, et lusikas ei puutunud ei tassi põhja ega seina ja kohvile lisas ka natukene konjakit. Täpselt nii me ka Varepi näituse piduliku avamise lõpetasime. Varepi näituse tutvustus ilmus 30. nov. 2015 Tartu Postimehes – ajakirjanik R. Hanson ja sama lühitutvustus 1. detsembril Tartu Postimehes. LKK suunas Õpetajate Lehele E. Varepi 1961 kirjutatud kirja koopia oma õpetajale Ed. Markusele. Kiri ilmus lehes 19. juunil 2015 ja on teeninud Varepi õpilastelt siira tänu.

Näitused

Vaike Hang korraldas traditsiooniliselt mitmeid väljapanekuid. Aasta algul oli Baeri majas veel üleval kirjanik-kooliõpetaja ning rahvavalgustaja Mats Mötslase (Mart Kiiratsi) 130. sünniaastapäeva näitus. Siit rändas see näitus Pärnu- Jaagupi keskraamatukogus eksponeerimiseks.

Veebruaris-märtsis oli Baeri majas avalik näitus “Rahvakunst paberil”. See oli väljapanek V. Hangu postkaardikogust. Pikema ettekandega esines näitusel ERMi pearahvaar Tiina Tael. Ühtlasi tutvustati V. Hangu taluhoonete kaardistamistööd ja suurte rändrahnude kohta andmete kogumist Pärnumaal.

Tiit Sillaotsa mälestuseks oli Baeri majas meenutusnäitus.

Veel oli Baeri majas huvitav avalik näitus EMÜ professori Karl Annuki (1930-2015) mälestuseks. Ta lõpetas kunagise EPA 1955 – ning samal kursusel lõpetas EPA 98 agronoomi – oli EPA suurim kursus – selle kursuse arhiiv, mida nad ise järjest täiendavad on imeline – kõikide nende elulugude ja töökäikude, rohke pildimaterjaliga jm.

Augustikuus korraldas Vaike Hang Tõstamaa rahvamajas mitmete aleviku ümbruse külade taluhoonetest väljapaneku. Põhjalikumalt tutvustati näitusel Pedaka küla Sooselja talu selle loomisest alates läbi nelja põlvkonna. Samas oli vaadata Manija ja Ermistu küla taluhoonete ja looduspildid, tutvustasin sealseid looduskaitseobjekte (rändrahnud). Hilisemal ekskursioonil Ermistu järve lähistel leidsime mitu seniteadmata tähelepanuväärset rändrahnud (kauge mõisaaja mälestustekandjat).

Komisjoni liikmete igapäevatöö on valdavalt looduskaitse või sellega lähedalt seotud tegevus. Osa pensionipõlve pidavad aktiivsed inimesed tegutsevad jätkuvalt Looduskaitse Komisjoni egiidi all.

TA LKK aseesimees **Heiki Tamm** esines mitmetel rahvusvahelistel botaanikaaedade uurimistööd käsitlevatel nõupidamistel - nagu Poznani Adam Mickiewiczi Ülikooli botaanikaaia taimekollektsioonidest. Nagu Kadrioru pargi taimestiku muutustest – Rahvusvaheline seminar “Low impact design – maastikukujundus loodusega – Tallinn 27-28 10 2015 (kaasautor O.Abner).

Osavõtt sõnavõtuga Balti mere ümbruse botaanikaaedade töökoosolekust Poznanis 13.09 2015. Elulõnga hankimine Roogoja talust Tallinna Botaanikaaia Meelet Aiale 23 sorti x 3 istikut - 69 istikut kokku. Välitööd jugapuu proovide võtmiseks Slitere Rahvuspargis Lätis 17-18. 06 2015 . Tallinna Botaanikaaia Sõprade Seltsi õppe-ekskursioonide juhendamine jm.

Vilma Kuusk jälgib Pärnus rannaniidialal nn.” Pärnu linnalehmadega” seonduvat. Õpetab taimedetundmist. Jagab vajadusel taimetarkusi golfiväljal jm.

Enn-Aavo Pirrus oli välitööl Jõgevamaal, uurides sealseid loodusturismi võimalusi. Külasthanud ajaloolisi linnamägesid Laiusel Erastveres, paekarjääre Kalanal, mõnda karstivormi, Laiuse silmaallikat.

E.-A. Pirrus tunneb muret meie tähtsaima eluta looduse mälestusmärgi – Kaali meteoriidikraatril toimuvaga. Teatavasti alustas RMSK selle kraatrivallil ulatuslikke ümberkorraldusi – rajades uusi jalgradasid vallile, raudtorudest piirdeid nendele, lisades mujalt toodud puistematerjali valliharjale. Kõige sellega kahjustati mõnevõrra kraatrivalli algset ilmet ja võimalik, et piirati oluliselt ka struktuuri edasisi uurimisvõimalusi. Kahetsusväärne on, et ümberkorraldusi tehti ilma sellealaste asjatundjate kaasamiseta, näiteks Eesti TA Meteoriitika Komisjoni liikmeid teadvustamata. On jäetud tähelepanuta meie kaalukaima ja kogu maailmale ainulaadse meteoriidisündmuse hästisäilinud geostruktuuri võimalikult tervikulise ja hoolika säilitamise vajaduse! Aga Pirruse lemmikteema – rändrahnude uurimine toonud talle ka rõõmustavat: nimelt Tallinna-Viimsi piiril endisel ligipääsuta sõjaväeosa võsametsas paiknev mitmesajatonnine rändrahn jäi 2015.a. uue kaubanduskompleksi ehitusplatsi alale. Rahn suhtes tehti midagi erakordset: ümbrus korrastati, maapind tasandati ning suur kaubahoone ehitati lausa kivi ümber! Nüüd on Viimsi keskuse läheduses, uue Selveri toidukaupade alakorruse saalis väärikas loodusmälestis kaitstud ja vaadeldav kõigile kaupluse külastajaile. Skulptor T. Kangro varustas selle ka huvitava pronkstaiesega. Puudub vaid asjakohane selgitus kivi päritolu kohta, kuid seegi on kergesti teostatav. Igatahes omapärane näide meie loodushoiust! E-A. Pirrus publitseeris kalendri 2016 - Eestimaa rändrahnud – loodusmälestised.

Urmas Tartes esines loengutega erinevates Eestimaa paikades – Eesti Loodusmuuseumis, Peedu Lasteaias, Vapramäe loodusmajas ja Keskkonnaameti loodusõhtul Haapsalus. Juhatas loodusretke Saaremaa orhideefestivalil, Lilli loodusmaja putukalaagrit ja viis läbi töötubasid Türi Ühisgümnaasiumi looduslaagris.

Osaletas Aasta Loodusfoto, Eesti Looduse fotovõistluse, VVVS korraldatud fotovõistluse „Märka mind!“ ning Wikimedia Eesti korraldatud Teadusfoto konkursside hindamiskogu töös. Osaletas Teaduste Akadeemia Loodusvarade komisjoni töös.

Koos Arne Aderiga valmis Vapramäe, Vellavere ja Vitipalu loodusväärtuseid tutvustav multimeediaprogramm, mida saab vaadata Vapramäe loodusmajas.

Komisjon teeb koostööd Keskkonnaministeeriumi- ja tema allasutustega, EOÜ, ELUSi, ELKSiga.

Urmas Tartes
Eesti TA Looduskaitse Komisjoni esimees